

Matyáš Puš
Vybrané brasileirismy a jejich ekvivalenty v češtině
Písmo P2, strany 727 – 766 z PDB (pelecho – política)
Posudek oponenta bakalářské práce

Předkládaná bakalářská práce z oblasti lexikologie/lexikografie je oproti běžnému zadání na pražské romanistice pojata velmi prakticky. Na jednu stranu považují za vhodné studentům filologických oborů nabídnout praktické využití znalostí v rámci takového projektu, na stranu druhou však též přináší jistá úskalí a překážky, které se při zpracování např. „klasické“ korpusové analýzy nevyskytují. Myslím tím především značný důraz na preciznost při zpracování slovníkových hesel, jehož samozřejmou součástí je pečlivá až puntičkářská práce při dohledávání jednotlivých významů či synonym. Jsem toho názoru, že takovýmto způsobem při tvoření zadaného oddílu připravovaného slovníku autor nepostupoval, jelikož výsledek je ve všech ohledech nedokonalý a spíše připomíná jakýsi náčrt či pracovní verzi, která není dotazena do konce.

Oproti ostatním posudkům k bakalářským pracím budu postupovat trochu netradičně, protože jsem toho názoru, že každá kapitola je ve své podstatě více či méně problematická. Níže se ke každé vyjádřím zvlášť a pokusím se krom nedostatků vyzvihnout i pasáže, které považuji za zdařilé, i když těch je bohužel ve výsledku pramálo.

1. Úvod

Na textu je patrné, a to obzvlášť v úvodu, že se jej autor snažil nafouknout na požadovaných 40 normostran, což mu jako celku velmi škodí. Jednotlivé části práce dle mého názoru nejsou stylisticky vhodně pojaté, tudíž úvod v některých pasážích vypadá jako resumé, resumé je zase přeložený závěr, závěr vypadá spíš jako závěrečný posudek bakalářské práce (!) a abstrakt připomíná velmi krátkou anotaci.

Zajímavá je nicméně myšlenka, že tvorba slovníku brasileirismů je vhodná především z důvodů rozvíjejícího se obchodu mezi ČR a Brazílií. Autor na str. 7 tvrdí, že „[...] znalost brazilské varianty nabývá v posledních desetiletích na výnamu, a to především z hlediska psychologie úspěšného obchodování.“, přičemž taková tvrzení nedoprovází žádnou významnou citací.¹ Ve dvou odstavcích, které jsou obchodování věnovány, se nabízí pouze jakési vlastní úvahy o byznysu bez přítomnosti jakýchkoliv pevných dat či odkazů na sebemenší statistické údaje. To stejné se týká i na str. 8 zmiňovaného „roustoucího zájmu Čechů o brazilskou kulturu“.

Není zároveň pravdou, že jsou na trhu k dispozici pouze slovníky či materiály, které zpracovávají výhradně evropskou portugalskou, jelikož např. nakladatelství Lingeia v roce 2016 vydalo manuál *Brazilská portugalská – konverzace*. Zde je třeba si také uvědomit, že brazilská portugalská se od té evropské neliší jenom na úrovni lexikální, nýbrž i fonetické, morfosyntaktické a pragmatické.

Zde bych se zároveň vyhnul výrazu „studentský elév“. Zprv je takové vyjádření redundantní a zadruhé nevypadá dobře.

2. Představení projektu tvorby – Porugalsko²-českého slovníku brasileirismů

---

¹ Objevuje se pouze jedna přímá citace z webových stránek Ministerstva průmyslu a obchodu, ale ta není ani správně zapsána (nesprávné užití uvozovek). Pod čarou se objevuje přímý odkaz bez data konzultace. Takovéto formální chyby by se při zpracování citačního aparátu bakalářské práce rozhodně objevovat neměly.

² Zde je uveden i překlep, který autor v textu neopravil.

Tato část je pro zpracování bakalářské práce důležitá, nicméně mi opět přijde do jisté míry nafouklá zbytečnými větami. Až směšně působí tvrzení ze str. 9, že slovník *brasileirismů* by měl „sloužit lidem, kteří se zajímají o *brasileirismy*, Brazílii a překlad mezi brazilskou portugalštinou a češtinou“, což snad vyplývá ze samotného názvu připravované publikace. Proč autor neudělal detailnější analýzu českého či slovenského knižního trhu? Tímto způsobem by pak nabídl relevantnější důvody pro sepsání slovníku takového rozsahu.

Zde také souhlasím s autorovým tvrzením, že nevyužití jazykových korpusů je v projektu takového rozsahu do značné míry kontroverzní. S klidem si troufám napsat, že je to až skandální. *Španělsko-český slovník amerikanismů* znám, profesor Černý na něm začal pracovat v devadesátých letech, kdy reprezentativní korpusy rozhodně ještě nebyly k dispozici, nicméně v roce 2021 mi takový postup přijde vyloženě nevhodný.

Dalším výrazným problémem, za který však autor nemůže, je využití *Pequeno Dicionário Brasileiro da Língua Portuguesa* (dále PDB) z roku 1951 (!!!) jako primárního zdroje. Vždyť to vůbec nedává smysl! Pokud práce na Portugalsko-českém slovníku *brasileirismů* zabere profesoru Černému a jeho týmu také 20 let jako tomu bylo u slovníku *amerikanismů*, dočkáme se v roce 2040 publikace, která čerpá z devadesát let starého zdroje. Zde se právě nabízí prostor pro obsírnou argumentaci, proč chce lexikografický tým takto postupovat, jaké další slovníky, na což autor naráží, budou využity pro doplnění hesel ze současnosti, jak budou hesla aktualizovat. K tomu všemu se dá skvěle využít korpus, tak proč ho ignorovat? Zastaralé výrazy z PDB jsou ve výsledku i součástí bakalantovy zpracované části slovníku a jeho validitu dle mého názoru do značné míry snižují.

3. Slovníkové heslo

V této části autor zpracovává základní lexikografickou terminologii, se kterou dále v praktických oddílech práce zachází. Zde je třeba zdůraznit fakt, že lexikologie a s tím i spojená lexikografie byla v minulosti součástí navazujícího magisterského studia. Autor si tak musel doplnit značnou část znalostí sám. Tento oddíl považuji za jeden z lepších, nicméně i zde se objevuje několik nedostatků.

Jako velmi problematickou hodnotím značnou absenci odborné literatury. Pokud vynecháme slovníky a webové stránky použité k vyhledávání jednotlivých hesel, dojdeme k tomu, že autor využil pouze tři (!!!) odborné zdroje, z nichž jeden je ještě distributorem popsán jako popularizační příručka³. Na tomto místě by mě zajímalo, proč autor nekonzultoval cizojazyčné zdroje především v portugalštině nebo angličtině.

Bylo by pak vhodné nabídnout alespoň malou srovnávací studii, která by se zaměřila na způsoby tvoření slovníků v ČR, Portugalsku a Brazílii. Taková problematika by byla snadno uchopitelná a pro filologa-portugalistu jistě poučná a zajímavá. Autor se však nejistě pouští do sémantiky slovníkového hesla a vysvětluje pojem ekvivalence. Co se tohoto týče, chybí mi zde jakákoliv zmínka o synonymii⁴, shodné a neshodné distribuci, polysémii atd. Na textu jde pak bohužel znát, že si autor není jistý, a např. citaci na str. 13 nevysvětluje, nýbrž přepisuje a papouškuje.

4. Komentáře

V tomto oddíle nacházíme několik pěkných úvah, a to především v pododdíle 4.1.2. Autor se zde drží pěti lexikografických principů, které nabízí jedna z citovaných

³ *Jak se píše slovníky aneb Lexikografie pro každého.*

⁴ Zde se stačí podívat do Nového encyklopedického slovníku češtiny.

publikací. Ve zbývajících částech se však opětovně objevuje několik úvahových lapsů, které považuji za nešťastné.

Rozhodně nesouhlasím s postupem, který autor uvádí v oddíle 4.1.3. Za tímto účelem jsem kontaktoval ÚJČ AV ČR, který mi potvrdil, že výklad s použitím slov „jakýsi“ nebo „jistý“ je naprosto nedostačující a především nevhodný. Zde se nechci nikoho dotknout, ale připadá mi, že autor chtěl práci v co nejrychlejší době odevzdat, a proto volil tuto variantu. Mně trvalo asi 15 sekund zjistit, že citovaná ryba *perambela* je *Pomacanthus arcuatus*.

Zde opět narážíme na stáří primárního zdroje. Dokážu si představit, že autoři PDB neměli k dispozici dokumenty k přesné klasifikaci daného živočišného druhu, přičemž výklad je pak takový, jaký je. Bakalant si ale snad mohl otevřít internet a pokusit se vágní výklady v PDB blíže specifikovat.

V pododdíle 4.2 autor věnuje pár řádků tzv. mylně označeným brasileirismům. Zde se opět odvažují oponovat a znova podtrhují fakt, že primární zdroj, tedy PDB, je 70 let starý! Co dříve bylo považováno za brasileirismy, teď brasileirismem být nemusí. Slovní zásoba se vyvíjí.

Jako nejhorší a nejvíce spornou část teoretické části bakalářské práce hodnotím pododdíl 4.4, ve kterém by měl autor jakýmkoliv způsobem ideálně nabídnout shrnutí teoretických východisek a poznatků, pročez by pak přešel k části praktické. Tak se ale naděje. Doslova zábavná mi přijde věta na str. 19, ve které se píše následující: „Na otázku, zdali jsou si dvě slova dostatečně významově podobná, není bez použití korpusů vůbec lehké zodpovědět.“ Autor jednoduše připustil, že ignorace existence korpusů je postup doslova kontroverzní, nicméně ho nenapadlo je využít ani jednou, a to jich má k dispozici rovnou několik. Místo toho na str. 20 připouští, že se spoléhá na intuici. To je sice hezké, ale k tomuto by mělo dojít až poté, co se veškeré osvědčené lexikografické metody vyčerpají.

Pomyslnou tečku tvoří rozbor hesla *pequito*, které autor překládá jako *ditě*, *maličký*, *prcek*. Ale tak to přeci nejde, jelikož se nejedná o úplná synonyma a potenciální uživatel slovníku musí vědět, jestli je *pequito* slovo významově neutrální nebo hanlivé. Už jenom vzhledem k čtyřstránkovému zkratkovému aparátu na stranách 21 – 24 mi tady přesnější klasifikace chybí.

5. Zkratky

Na tomto oddíle se nedá nejspíš nic zkazit, nicméně bych ho spíše uvedl jako přílohu k práci, protože zabírá příliš mnoho prostoru. Nepřijde mi zároveň korektní využívat zkratku cik. pro cikánštinu. Nahradil bych ji rom. romština.

6. Slovník

Po nevydařeném teoretickém úvodu a komentářích jsem se o to detailněji zaměřil na předkládaná slovníková hesla. První čtyři strany jsem rozebral důkladně, zbytek jsem zkontroloval už pouze namátkově. Výsledná zjištění jsem opět rozdělil do několika kategorií. Bohužel i tato část je nedostačující.

a. Taxonomie

Autor již v úvodu práce uvádí, že výsledná publikace bude i encyklopedického charakteru, tudíž bude obsahovat i hesla z oblasti brazilské fauny a flóry. Vůbec na mě nepůsobí dobře velmi nekonzistentní přístup k výkladu jednotlivých slov,

kdy u některých rostlin najdeme český i latinský název rozšířený o český i latinský název čeledi. Navrhuji české názvy vypustit a uvádět pouze latinské, v případě čeledi navrhuji vypustit úplně.

Z tohoto hlediska je třeba hesla přepracovat, a to především ta, u kterých se objevuje zkratkovitě „jistá říční ryba“ atd. Níže uvádím případy, u kterých jsem latinský název bez problémů dohledal:

pequi, m. (1) (BR): ~~krátkokřídlý pták~~ – pták *Heliornis fulica*
peraíba⁵, f. (1) (BR): ~~název jisté říční ryby~~ – ryba *Brachyplatystoma filamentosum*
peroá, m. (1) (BR): ~~mořská ryba~~ – ryba *Balistes capriscus*
peru-do-mato, m. (1) (BR): ~~pták~~ – pták *Alectura lathami*

příklad, který se netýká fauny a flóry:

pirosca, f. (1) (MG) ~~název jisté dětské hry~~ – hra kuličky

b. Špatně přeložená hesla

V kontrolovaném úseku jsem bohužel našel i několik špatně přeložených hesel⁶. Zde by opět autorovi pomohla práce s korpusem, ve kterém by si mohl ověřit význam slova na několika odlišných kontextech. Například:

perdigôto, m. (1) (GO, SP): jistý typ brouků; (PDB, NET)

Na internetu jsem nedohledal žádné užití hesla, které by výkladu odpovídalo. Hojně se objevoval význam „křepelčí mládě“, v menším množství „malý náboj kulovitého tvaru“. Korpus pak nabídl význam „člověk, který moc prská, slintá, když mluví“.

peludear, intr. (1) (jižBR): strávit mnoho času vyprošťováním přívěsu z bláta (s velkou námahou)

Zde autor heslo přeložil naprosto naopak. Ve všech zdrojích, které jsem konzultoval, se uvádí význam „zabořit se s autem v bahně a nemoci vyjet“. Zároveň v přeneseném významu sloveso znamená „snažit se, namáhat se“. To stejné platí o níže uvedeném *tirar um peludo*, což je slangový⁷ výraz pro peludear.

pendura, f. (1) estar na ~, lid. (BR): být na mizině (bez peněz); (PDB, NET)

V první řadě mi zde glosa pro českého rodilého mluvčího přijde naprosto zbytečná. Zároveň nesouhlasím s překladem „být na mizině“. Ten jsem vyhledal pouze v Collins dictionary (English – Portuguese). Ostatní zdroje uvádí jiné definice, především však „ao comprar a prazo, compra fiada“, což by se dalo přeložit jako „kupovat na dluh, na sekyru“.⁸ Je však třeba říci, že při dodatečné

⁵ Variantu s -e- jsem nikde nenašel, vyskytovala se pouze varianta piraíba. Stejně se nevyskytovala podoba perahyba.

⁶ Opět však ale mohlo dojít k posunutí významu. PDB je prostě moc starý materiál.

⁷ Zde rozhodně postrádám stylistický kvalifikátor.

⁸ Už jednom sloveso *pendurar* znamená viset. V češtině se také používá viset něco někomu ve významu dlužit.

kontrola na korpusu se výraz „na pendura“ objevil jako hapax legomenon, a proto frekvenci užití hesla lze zpochybnit.

penete-fino, m. (1) (BR): malý hřeben s jemnými zuby určený k vyčesávání vši, lupů atd., (2) všivák, vychytralá osoba, prohnanec (kt. všeho využije), (3) hnidopich (osoba kt. na všem hledá sebemenší nedostatky); (PDB, NET)

Zde se definice víceméně shoduje. Portugalsky psané zdroje uvádí „sujeito que pretende tirar vantagens de tudo“, nicméně zde bych neřekl, že v češtině je taková osoba všivák, nýbrž prospěchář. Autor zde poměrně neobratně nakládá s češtinou, čímž poté výklad hesla mění.

peregrinismo, m. (1) (BR): barbarismus, (2) cizomluva; (PDB, PČ2, NET)

V tomto případě se opět setkáváme s netradičním řešením. Výklad „barbarismus“ bych jednoznačně vynechal, zde je to spíš kalk z portugalštiny. Výraz „cizomluva“ je značně archaický, korpus jej eviduje pouze ve 4 případech, a to z let 1873, 1920, 1937 a 1940, což jsou opět velmi stará data. Autor by měl heslo přeformulovat.

pensão, f. (1) (BR): penzion (malý rodinný hotel), (2) krabičková dieta (pravidelná donáška jídel domů); (PDB, NET)

Zde zaprvé nesouhlasím s užitím glosy u významu „penzion“. Vždyť penzion v češtině není žádným způsobem polysémní nebo snad ano? V druhém případě se jedná o naprosté překladatelské dada. Jedná se nejspíš o výraz *pensão alimentícia*, což je výživné, nikoliv krabičková dieta (!). Ve významu krabičkové diety jsem ostatně slovo *pensão* nenašel.

perua, f. (1) (BR): označení, kterým nazývá pasák ženu žijící nemorální život; (PDB, PČ2)

Výklad je zbytečně chaotický a především opět bez využití stylistického kvalifikátoru. *Perua* je buď prostitutka (v oblasti Pernambuco, je možné, že i v celé Brazílii, význam hanlivý) nebo puma (slang pro to, co se v angličtině řekne *cougar* čili starší žena s výrazným sexuálním apetitem po mladších mužích).

c. Porušení principu úspornosti

Autor u několika hesel výklad zbytečně rozepisuje, což je v rozporu s principem úspornosti, který uvádí na str. 15. Níže uvádím několik příkladů:

pequena, f. (1) (BR): přítelkyně (v romantickém vztahu); (PDB, PČ2)

Zde mi opět chybí stylistický kvalifikátor. Narhuji spíše „partnerka, přítelkyně“.

pequiá-amarelo (pequiá-amarello⁹), m. (1) (BR): mohutný strom [...] z čeledi toješťovitých [...] > jeho dřevo se využívá pro stavbu lodí, nábytku atd.; (PDB, NET)

⁹ Digrafy -ll- a -nn-, které autor někdy uvádí, se v současné portugalštině nevyskytují.

Rozhodně bych se vyhýbal přívlastkům „mohutný“, „velký“ (strom) nebo „léčivá“ (rostlina), které autor sporadicky uvádí. Mně přijdou naprosto zbytečné. To stejné platí o definici za šipkou. Použití dřeva pro stavbu lodí a výrobu nábytku nevnímám jako nějakou převratnou informaci.

perereca, f. (1) (BR): žába [...] z čeledi rosničkovitých [...] > ~~žije ve stromech blízko vody [...]~~

Myslím si, že žáby běžně jako zástupci druhu obojživelníků žijí v blízkosti vody. Informace je opět naprosto zbytečná.

pernambucano, -na, adj/subst. (1) m/f. (BR): obyvatel spolkového státu Pernambuco, (2) adj. (BR): týkající se tohoto státu; *př.: o cultivo da cana-de-açúcar adaptou-se facilmente ao clima pernambucano*; (PDB, NET)

Příklady, které autor uvádí, jsou prakticky ve všech případech zbytečné. Co se týče tohoto hesla, volil bych u výkladu (2) např. „pernambucký“ a to bych doplnil o „týkající se tohoto státu“.

d. Archaismy v PDB

Dle mého názoru nevhodně zvolený primární zdroj, totiž již už několikrát zmiňovaný PDB z roku 1951, obsahuje evidentně spoustu archaismů, které se nedají dohledat, význam změnily nebo v 21. století působí velmi podivně. Za všechny jeden příklad:

perna, f. (1) (svBR): společník [...], (2) bolear a ~ (jižBR): rychle seskočit z koně za cílem se zapojit do boje s protivníkem v bezprostředí blízkosti [...]

Může mi autor říct, kdo bude v roce 2021 rychle seskakovat z koně, aby někoho mohl zmlátit? Výběr tohoto hesla je naprosto neaktuální a výklad pak působí směšně. Několik podobných hesel, které se týkají chovu koní, se v překládaném slovníku objevuje. Všechna bych je vyřadil.

Závěrem

Velmi si cením toho, že chtěl Matyáš Puš zužitkovat své znalosti v praxi a podílet se na vzniku Portugalsko-českého slovníku brasileirismů, nicméně se obávám, že pro něj taková práce představuje až moc velké sousto.

Autor se měl v první řadě důkladně teoreticky seznámit s lexikografií a příbuznými disciplínami (lexikologie, sémantika). Případá mi, že k žádné důkladnější rešerši nedošlo. Zároveň pochybuji, že autor svou práci řádně konzultoval. Odmítám věřit tomu, že by dr. Svobodová tuto verzi schválila jako definitivní. Na portugalistice působí též Brazilec dr. Selmo Figueiredo, se kterým autor mohl práci konzultovat. Doporučil bych se obrátit i na Mgr. Sylvu Nzimbu, absolventku portugalistiky, která se na ÚJČ AV ČR zabývá neologismy a lexikologií obecně. Ke konci si rozhodně nemyslím, že autor postupoval pečlivě při vypracování zadané části slovníku. Lexikograf musí umět využít celou škálu zdrojů, poradit si s korpusem¹⁰ a s každým heslem provést doslova mravenčí práci, aby se ujistil, že ho na 100% vyčerpal.

---

¹⁰ Zde se obávám a opět podtrhuji fakt, že to bez korpusu nepůjde. Konzultujte to, prosím, s profesorem Černým.

V závislosti na tom, co jsem popsal výše, nemohu jinak a práci **NEDOPORUČUJI K OBHAJOBĚ** a zároveň nabádám k řádnému přepracování.

V Praze dne 31.12.2021

Mgr. Jan Mrva